

но й стосується і України, тому що зі зростанням відкритості українського суспільства в державі суттєво актуалізувалася міграція населення, яка має прояв у різних формах, що зумовлює потребу комплексного дослідження цього явища.

На думку А. І. Супруновського, «основним серед правових проблем міграційного права України є питання самостійності міграційного права як галузі в системі національного права України» [8]. Створення системи міграційного законодавства й оформлення міграційного права України у галузь права тривало значний період, початком формування якого стало прийняття Верховною Радою Української РСР Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., в якій серед іншого проголошувалося, що «Українська РСР має своє громадянство; регулює імміграційні процеси» [2].

Прийняття на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Конституції України стало якісно новим етапом розвитку суспільних відносин у сфері міграції, оскільки було закладено принципово інші засади державної міграційної політики України, спрямовані насамперед на утвердження і забезпечення прав і свобод людини та громадянина, що відповідає міжнародно-правовим стандартам.

«Людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» [1, ст. 3]. «Водночас такий юридичний феномен, як держава, є також надбанням людських цивілізацій. Обидва ці явища є однаково рівними і первинними для суспільства» [8, с. 110–111].

Як вважає І. О. Грицай, «міграція фізичних осіб у вузькому розумінні цього поняття застосовується як синонім поняття «переселення», а в широкому розумінні передбачає будь-які види переміщень фізичних осіб у просторі, у тому числі переміщення через державні кордони, що прийнято іменувати міжнародною, чи зовнішньою міграцією; а також переміщення через кордони адміністративно-територіальних одиниць, або переміщення в межах областей, районів, міст, що утворює поняття внутрішньої міграції. Результатами світових міграційних процесів є скупчення значної кількості мігрантів в країнах сучасного світу, ускладнення гуманітарного стану, недостатній рівень правового захисту мігрантів, погіршення стану захисту прав та свобод мігрантів у країнах-реципієнтах зокрема, та стану захисту прав людини взагалі» [6].

Для України, що входить до числа країн, які утворилися з єдиної в минулому держави – Союзу РСР, питання міграції населення є особливо актуальними.

І. О. Грицай також зазначає, що «міграція – це складний соціальний процес, який включає як мінімум дві сторони – це держава-джерело міграції і держава перебування мігрантів, у більшості випадків бере участь і держава, через яку проходять міграційні потоки» [6, с. 30].

Міграційна політика в Україні сьогодні проводиться в досить вузькому коридорі можливостей, обумовленому низкою обмежень, серед яких основні – це економічні обмеження, які значно звужують «соціальну» складову міграційної політики, а також обмеження, що впливають з інтересів забезпечення національної безпеки держави. Крім цього, до невирішених проблем слід віднести «неоднозначність деяких норм законодавчої бази у сфері регулювання процесів міграції, що також є значним чинником зростання напруженості в суспільстві, робить негативний вплив на стан ринку праці, міжнародні та міжконфесійні відносини, збільшує ступінь криміналізації суспільства, створює пряму загрозу національній безпеці держави. Все це вимагає вироблення адекватного законодавства, спрямованого на подолання негативних наслідків міграційних процесів. Розробка такого законодавства переслідує ще одну дуже важливу мету, яка полягає у створенні умов для безперешкодної реалізації прав мігрантів, встановленні відповідності їх європейським стандартам і взятим Україною на себе зобов'язань в цій сфері, що випливають з діючих на її території міжнародних актів» [6, с. 30–31].

Розвиток суспільних відносин, динаміка суспільного життя України створюють умови для формування нових галузей права. Так, сьогодні дискутується питання про виник-

нення нових галузей права, одним із яких є міграційне право України. У сфері правового регулювання міграційних відносин склалася суперечлива ситуація. З одного боку, очевидно, що міграція є особливою сферою правового регулювання, а з іншого – в цю сферу часто втручається інший аспект, який не має до міграції прямого відношення. Так, міграція є багатоплановим явищем суспільного життя, що поєднує економічний, політичний, етнічний, культурний та інші аспекти. Відповідно, в умовах невизначеності предмета правового регулювання можуть виникати тенденції до змішування цих аспектів у сфері права. Наприклад, чи може міграційне законодавство регулювати відносини в етнічній сфері? Очевидно, ні. Разом із тим іноді робляться спроби поєднати міграційне законодавство та законодавство, що має відношення до етнічності. Фактично це означає порушення етнічних прав і свобод, як і прав та свобод мігрантів. Етнічні безлади у Франції не мають прямого відношення до проблем міграції, але ця проблема має пряме відношення до правових умов соціальної реалізації етнічних меншин, що перешкоджають їх інтеграції у французьке суспільство. Радикалізм французької влади, що виражається в депортації етнічних мігрантів, свідчить про нездатність влади залишатися в діючому правовому полі. Міграція як юридичне явище є переміщенням осіб, що супроводжується зміною їх правового статусу. Таке переміщення, як правило, здійснюється при перетині адміністративного або державного кордону. Таким чином, мігрантом є особа, яка змінила місце проживання або перебування: вимушений переселенець, вимушено переміщена особа, іноземець, особа без громадянства. Сукупність прав та обов'язків, що визначається цими категоріями мігрантів, не містить етнічного компонента, який регулюється нормами іншого законодавства. Відповідно, предметом регулювання міграційного права є відносини, що виникають між органами державної влади та мігрантами з приводу реалізації їх правового статусу при в'їзді до країни, перебуванні або проживанні на її території, при виїзді з країни. Очевидно, що визнання або невизнання правового статусу мігрантів на основі етнічної належності суперечить сенсу міграційного права [4, с. 62–63].

Тривалий час вважалося, що міграційні суспільні відносини регулюються нормами низки інших галузей права України – конституційного, адміністративного, кримінального тощо. Так, інститут правового статусу іноземців та осіб без громадянства, інститут притулку традиційно належали лише до інститутів конституційного права; інститут свободи пересування, інститут вільного вибору місця проживання – до адміністративного та житлового права; інститут екстрадиції – до кримінального права. Нині зазначені інститути набули додаткової якості змішаного інституту, що утворився на стикові суміжних галузей права, тобто вони стали міжгалузевими, комплексними інститутами. Щодо міграційного права України, то міграційними інститутами вони стали завдяки присутності міграційних процесів фізичних осіб. Загальним є те, що міграційні правові норми у сукупності регулюють міграційні процеси, пов'язані з переміщенням фізичних осіб, що становить предмет міграційного права України як самостійної галузі права [10, с. 12].

А. І. Супруновський зазначає, що «базові норми міграційного права України покликані впорядкувати однорідні суспільні відносини, що виникають у сфері міграції фізичних осіб. До них належать положення, які регулюють таку діяльність:

- процеси пересування як усередині держави, так і за її межами;
- зміну й усі елементи переходу статусу мігранта з одного в інший у процесі міграції, гарантії здійснення прав і свобод мігрантів, їх юридичну відповідальність;
- діяльність держави щодо утвердження й забезпечення наданого нормативно-правовими актами юридичного статусу різним категоріям мігрантів» [9, с. 33].

Ядром предмета міграційного права України є міграційні процеси, з якими нерозривно пов'язуються відносини щодо встановлення й реалізації статусів різних категорій мігрантів, яким необхідно за допомогою юридичних засобів відкривати простір для самореалізації.

Значається, що «міграційне право» з'ясовує сутність міграційних процесів у сучасному світі, зазвичай у правовому контексті, класифікує мігрантів та міграцію, розкриває сутність термінологічного інструментарію. Також розглядаються питання соціального

й правового регулювання міграції, управління міграційними процесами, розкривається сутність світового, європейського й регіонального досвіду розв'язання міграційних проблем» [3].

Крім предмета правового регулювання юридична наука для виокремлення у галузь права визначає наявність методу правового регулювання суспільних відносин, тобто сукупність способів і засобів правового впливу на суспільні відносини. Останній є важливим диференційованим критерієм відособлених галузей права; він дає змогу повніше охарактеризувати природу цих відносин, виявити їх юридичні ознаки і, тим самим, точніше визначити межі правового регулювання.

Проблема методу міграційного права України належить до недостатньо досліджених і дискусійних. Насамперед слід зазначити: загальне правове становище суб'єктів міграційних відносин характеризується відносинами підпорядкування. «Тут немає відносин різності, навпаки, виникають відносини, які характеризуються нерівністю їх учасників і за змістом відносин, і за правовим статусом, і за каталогом повноважень та обов'язків. Держава в особі її органів встановлює загальні правила поведінки усіх учасників міграційно-правових відносин» [8, с. 112].

Необхідно врахувати також те, що чимало норм міграційного права України, особливо у сфері імміграції, стосується питань процесуального характеру, тобто правового регулювання порядку проходження міграційних справ. Тому в багатьох випадках його можна кваліфікувати як процесуальне право.

Висновки. Отже, міграційне право України можна визначити як сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з міграційними процесами фізичних осіб, визначенням правового статусу мігранта в результаті свободи пересування, а також закріплення гарантій та обов'язків держави та її органів щодо утвердження й забезпечення статусу різних категорій мігрантів [9, с. 34].

Для того, щоб міграційне право України послідовно виконувалося, воно повинно мати своє зовнішнє вираження. У національній і зарубіжній юридичній літературі «зовнішнє вираження» в одних випадках називають формою чи формами права, в інших – джерелами або одночасно і формами, і джерелами.

Джерела міграційного права України мають комплексний характер, оскільки об'єднують і матеріальні, і процесуальні норми. Міграційному праву України не властива, як, наприклад, цивільному чи кримінальному, наявність самостійного процесуального права. Матеріальні і процесуальні норми об'єднуються в одному міграційному акті, що зумовлюється вимогами законодавчої техніки. Здебільшого законодавець вирішує проблему шляхом об'єднання процедурних норм в один структурний підрозділ правового акта.

У формуванні міграційного права як системи норм провідну роль відіграють такі правові принципи, як свобода пересування та вибору місця перебування і проживання, законність перебування та проживання, реєстрація за місцем перебування і проживання.

Отже, міграційне право України має усі сталі ознаки, які характеризують його як комплексну галузь права в системі українського права, оскільки стосується державних та соціальних інтересів. Це – окремий предмет регулювання із сукупністю владних юридичних засобів впливу держави на учасників регульованих суспільних відносин.

Список літератури

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Декларації про державний суверенітет України: прийнята 16 липня 1990 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1990. – № 31. – Ст. 429.
3. Бортник В. А. Навчальна програма дисципліни «Міграційне право» [Текст] / В. А. Бортник. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. – 23 с.
4. Ворона Д. Міграційне право в системі права України [Текст] / Д. Ворона // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 10. – С. 60–63.
5. Голобородько Д. В. Міграційне право України: проблеми становлення як самостійної правової галузі [Текст] / Д. В. Голобородько // Публічне право. – 2015. – № 1. – С. 219–224.

6. Грицай І. О. Вдосконалення міграційного законодавства України у контексті європейської інтеграції [Текст] / І. О. Грицай // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Сер. Юрид. науки : науч. журн. – 2006. – Т. 26. – № 2–1. – С. 29–35.
7. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век [Текст] / И. И. Лукашук. – М. : Спарк, 2000. – 261 с.
8. Супруновский А. І. Міграційне право в системі права України [Текст] / А. І. Супруновский // Правове життя сучасної України: тези доповідей Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.) / відп. ред. д-р юрид. наук. проф. Ю. М. Оборотов // Одеська національна юридична академія. – О. : Фенікс, 2010. – С. 110–112.
9. Супруновский А. І. Міграційне право як нова галузь українського права: до постановки питання [Текст] / А. І. Супруновський // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2014. – № 4(2). – С. 30–36.
10. Хабриева Т. Я. Миграционное право как структурное образование российского права [Текст] / Т. Я. Хабриева // Журнал российского права. – 2007. – № 11. – С. 3–16.

Стаття надійшла 24.05.2018 р.

Р. Н. Дудник, канд. юрид. наук, ассистент
 Национальный университет «Одесская юридическая академия»
 Кафедра общетеоретической юриспруденции
 Фонтанская дорога, 23, Одесса, 65009, Украина

МИГРАЦИОННОЕ ПРАВО КАК ЦЕЛОСТНОСТЬ

Резюме

Статья посвящена исследованию тенденций формирования и развития миграционного права как целостности. Проанализированы основные характеристики, проблемы и перспективы развития миграционного права в Украине, а также исследованы некоторые особенности миграционной политики.

Ключевые слова: миграция как юридическое явление, миграционная политика, миграционное право как целостность, источники миграционного права, миграционное право как комплексная отрасль права.

R. N. Dudnik, Candidate of Juridical Sciences, Assistant
 National University «Odessa Law Academy»
 the Department of the General Theoretical Jurisprudence
 Fontanskaya Doroga, 23, Odessa, 65009, Ukraine

MIGRATION LAW AS A INTEGRITY

Summary

The article is devoted to the study of trends in the formation and development of migration law as integrity. The main characteristics, problems and prospects of the development of migration law in Ukraine are analyzed, as well as some features of migration policy are explored.

Key words: migration as a legal phenomenon, migration policy, migration law as integrity, sources of migration law, migration law as a complex branch of law.